

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства про заходи
забезпечення програм соціальної підтримки військовослужбовців
після завершення служби в США, Ізраїлі, Великій Британії,
Південній Кореї та Японії*

Анотація. До основних завдань ветеранської політики держави відносять забезпечення переходу військовослужбовців від військової служби до цивільного життя¹. Удосконалення законодавства з питань соціальних прав військовослужбовців, їх поширення на осіб, які звільнилися з військової служби, стали результатом еволюції суспільного розуміння значення такого виду професійної діяльності в сучасному світі. Для України, яка потерпає від військової агресії РФ, зарубіжний досвід реалізації соціальних програм для ветеранів² та членів їхніх сімей, а також особливості законодавчого регулювання заходів соціальної підтримки є предметом особливої уваги. Окремий інтерес представляє практика й законодавство держав, на території яких відбувався військовий конфлікт, або таких, які брали участь у військових конфліктах (США, Ізраїль, Велика Британія, Південна Корея та Японія).

В аналітичній записці не надається порівняльний аналіз із національним законодавством. Автором звернення визначена потреба в зарубіжному досвіді.

Вступ.

Світовою спільнотою накопичений значний досвід законодавчого забезпечення створення й функціонування систем соціальної підтримки військовослужбовців, у тому числі звільнених із військової служби. У переважній більшості держав нормативні положення про соціальні пільги осіб, які звільнилися з військової служби, містяться в законодавстві щодо статусу військовослужбовців, а саме: законах про військову службу; указах про збройні сили; військових уставах; відомчих інструкціях тощо. Спеціальні заходи підтримки, наприклад психологічна реабілітація або освітні пільги для військовослужбовців, звільнених із військової служби (ветеранів), регламентуються окремими нормативними актами. Самостійну правову регламентацію мають заходи соціального захисту осіб із інвалідністю, отриманої під час військової служби, а також заходи вшанування пам'яті за загиблими.

США мають одну з найбільш ефективних систем державної підтримки ветеранів. Відповідно до законодавства статус ветерана мають особи, які проходили військову службу в одному із підрозділів Збройних сил США та були звільнені з

---

¹ Лапугіна Ю. Міністерство у справах ветеранів України формує нові засади сучасної ветеранської політики. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/31/novi-zasady-suchasnoyi-veteranskoji-polityky/> (дата звернення: 17.04.2023)

² У законодавстві зарубіжних держав для позначення осіб, які звільнилися з військової служби, застосовуються різні терміни: ветерани, демобілізовані, військовослужбовці, звільнені з військової служби, військовослужбовці резерву.

військової служби за інших умов, ніж «без честі» (dishonorable)³. Система державної підтримки ветеранів охоплює усі групи військовослужбовців незалежно від наявності бойового досвіду, участі в конкретному воєнному конфлікті, роду військ, статі, віку тощо. Законодавство про Збройні сили США є кодифікованим. Єдиний кодекс військової юстиції (Uniform Code of Military Justice, UCMJ) діє щодо всіх видів та родів військ США. Правовий статус військових збройних сил, резервістів, військовослужбовців, гвардійців, військовослужбовців у відставці, пенсіонерів регулярного й резервного компоненту збройних сил, а також осіб, які служили або супроводжували збройні сили в польових умовах, під час оголошеної війни або надзвичайної операції⁴ визначається нормами цього Кодексу. У разі притягнення ветерана до відповідальності, норми Кодексу військової юстиції зазвичай застосовуються в субсидіарному порядку, а покарання може передбачати втрату пільг та привілеїв.

Відповідно до законодавства *Великої Британії* ветеран – це будь-яка особа, яка прослужила принаймні один день у Збройних Силах Його Величності (регулярних або резервних) або в екіпажі морських суден торгового флоту, які брали участь у визначених законодавством військових операціях. За даними Міністерства оборони Сполученого Королівства, на кінець 2022 року у Великій Британії

П
р
о
ж
и
в
а
л
о
п
р
и
б
л
и
з
н

---

³ United States Code, Title 38, Section 101 (2). URL: https://www.ssa.gov/OP_Home/comp2/D-USC-38.html (дата звернення: 20.04.2023)

⁴ 10 U.S. Code § 802 - Art. 2. Persons subject to this chapter. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/802> (дата звернення: 20.04.2023)

⁵ Support for UK Veterans. The Commons Library, 2022. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7693/CBP-7693.pdf> (дата звернення: 20.04.2023)

⁶ Британські війська. Британська армія. Сухопутні війська Великої Британії. URL: <https://bolcheknig.uk/terms/britanskie-voiska-britanskaya-armiya-suhoputnye-voiska-velikobritanii/> (дата звернення: 20.04.2023)

⁷ The strategy for our veterans. valued. contributing. supported. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans

Й
о
н
и

Законодавство *Ізраїлю* щодо підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також демобілізованих є розгалуженим і має свої особливості. Відповідно до Закону про військову службу (нова редакція 1986 р.)⁸ усі громадяни Держави Ізраїль, включаючи тих, хто має подвійне громадянство та проживає в іншій державі, а також всі постійні мешканці з досягненням 18 років підлягають призову на службу до Армії оборони Ізраїлю (івр. לְיִשְׂרָאֵל הַהַגָּנָה צָבָא – Цва хаганá ле-ісраэль) або ЦАХАЛ. Закон передбачає такі види обов'язкової воєнної служби: строкова для чоловіків – 32 місяці, для жінок – 24 місяці (тривалість служби може щороку незначно змінюватися); служба у резерві (активна служба у резерві (івр. מילואים שירות פועיל – «Шерут Мілуім Паїль») триває до досягнення резервістом віку 55 років для чоловіків і 50 років для жінок)⁹. Існує ще одна категорія військовослужбовців – надстроковики, які служать добровільно за контрактом. Демобілізованим після надстрокової служби надаються додаткові соціальні гарантії щодо професійного навчання та працевлаштування.

Південна Корея. Під час корейської війни (1950–1953 роки) її учасники та інші країни, які брали участь у військовому конфлікті, зазнали втрат у три мільйони вбитими й пораненими. Війна закінчилася не мирним договором, а перемир'ям, що обумовило необхідність сторін утримувати численні армії. Збройні сили Південної Кореї вважаються однією з технологічно найдосконаліших та висококваліфікованих армій світу. Станом на 2023 рік кількість особового складу регулярних військ складає більше ніж 3,5 мільйони осіб (650000 активних службовців, решта – резервісти). Південна Корея має десятий у світі за розміром військовий бюджет. До того ж, Сполучені Штати і Південна Корея підписали Договір про взаємну оборону, відповідно до якого обидві держави зобов'язуються надавати взаємну воєнну допомогу в разі виникнення зовнішнього збройного нападу. Окрім воєнного відомства, до складу Уряду входить Міністерство у справах патріотів і ветеранів, яке реалізує державну політику щодо ветеранів. Базовим у законодавстві з питань державної підтримки ветеранів війни є Закон про почесне ставлення до ветеранів війни та створення пов'язаних із ними об'єднань¹⁰.

Японія є державою, відповідно до Конституції якої встановлено заборону на створення власної армії. Згідно зі статтею 9 Конституції «щиро бажаючи міжнародного миру, заснованого на справедливості та порядку, японський народ на вічні віка відмовляється від війни як суверенного права нації, а також від погрози або застосування збройних сил як засобу вирішення міжнародного спору. Для досягнення мети, зазначеній у попередньому абзаці, ніколи надалі не будуть створюватися сухопутні, морські та воєнно-повітряні сили, рівно як і інші засоби

---

⁸ משולב נוסח] בחוקן שירות חוק" 6198 תשמ"א Закон про військову службу (1986 р.) URL: https://www.gov.il/blob/Folder/service/registration_and_regulation_of_idf_status/he/ServiceRecognizedNationalTargets (дата звернення: 21.04.2023)

⁹ Сербіна М. Прогресивні моделі світових армій. Як досвід США, Ізраїлю та Швейцарії може знадобиться Україні. URL: <https://thepage.ua/politics/armii-ssha-izrailya-i-shvejcarii-chislennost-zarplata-i-gendernoe-ravenstvo> (дата звернення: 21.04.2023)

¹⁰ Act on honorable treatment of war veterans and establishment of related associations. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=53790&type=sogan&key=17 (дата звернення: 21.04.2023)

війни. Право на ведення державою наступальної війни не визнається». У 1951 році Японія і США підписали Договір безпеки, який діє до цього часу й визначає порядок військового співробітництва та оборони. За Договором напад на Японію вважається нападом на збройні сили США. Водночас, у 1952 році в Японії з'явилися Національні сили безпеки, на базі яких у 1954 році було створено Сили самооборони. Натепер Сили самооборони перетворилися на міцну військову одиницю, яка дозволяє Японії входити до переліку держав Азійського регіону, що мають найкращі боєздатні армії. Наразі чисельний склад Сил самооборони перевищує 250 тисяч осіб. Розпочата у 2012 році військова реформа не отримала логічного завершення через відсутність змін у Конституції держави. Залишається правова колізія щодо статусу Сил самооборони і відповідно її особового складу: де-факто ті, що проходять службу в Силах самооборони, є військовослужбовцями, але де-юре, їхній статус неоднозначний, більшість нормативних актів визначає їх як «чиновників». Офіційно Сили самооборони є цивільною (невійськовою) організацією. В офіційних джерелах щодо них не застосовують термін «армія» або «збройні сили». Оновлені у 2015 році положення Закону про Сили самооборони розширили їх повноваження й дозволили особам, які входять до складу Сил самооборони, брати участь у бойових діях за кордоном для захисту дружніх країн. Таким чином, законодавство Японії не містить поняття військовослужбовець і, відповідно, не встановлює особливості соціальної підтримки тих, хто залишив службу в лавах Сил самооборони.

Основна частина.

Організація соціального й медичного захисту військовослужбовців, звільнених із військової служби (ветеранів). Види пільг.

На державному рівні заходи соціальної та медичної підтримки військовослужбовців, звільнених із військової служби (ветеранів), здійснюються за спеціальними реабілітаційними програмами в межах систем соціального захисту військовослужбовців або загальної системи соціального захисту населення, що функціонують у державі, зокрема: медичне та пенсійне забезпечення, освітні пільги, працевлаштування, соціальне страхування, соціальні допомоги тощо.

У США на федеральному рівні консолідація та координація діяльності у сфері соціального й медичного захисту ветеранів військової служби, їх утриманців здійснюється Міністерством у справах ветеранів (US Department of Veterans Affairs)¹¹, яке складається із трьох головних підрозділів: Адміністрація з питань пільг для ветеранів (VBA), Адміністрація у справах охорони здоров'я ветеранів (VHA), Адміністрація у справах поховань (NSA)¹². Завдяки такому підходу діяльність Міністерства охоплює основні напрями державної політики щодо

---

¹¹ Public Law 100-527, October, 25, 1988 (An Act To establish the Veterans' Administration as an executive department, and for other purposes). URL: <https://www.congress.gov/100/statute/STATUTE-102/STATUTE-102-Pg2635.pdf> (дата звернення: 22.04.2023)

¹² Department of Veterans Affairs, Functional Organization Manual, Version 6, Office of Enterprise Integration Office of Policy and Interagency. URL: <https://www.usgovernmentmanual.gov/Agency> (дата звернення: 22.04.2023)

ветеранів, зокрема програми підтримки ветеранів, які пропонують спеціальні умови для колишніх військовослужбовців у сфері: охорони здоров'я; пенсійного забезпечення; страхування; освіти; працевлаштування; бізнесової діяльності; придбання житла (іпотечне кредитування); виплат по інвалідності й безробіттю; вшанування пам'яті та поховання. На рівні штатів є власні міністерства у справах ветеранів, які діють у межах означених напрямів у співпраці з федеральним Міністерством.

Адміністрація з охорони здоров'я ветеранів (VHA)¹³ є найбільшою інтегрованою системою охорони здоров'я, яка забезпечує надання допомоги у 1298 закладах охорони здоров'я, включаючи 171 медичний центр та 1113 амбулаторних закладів різної складності (амбулаторні клініки VHA) для понад 9 мільйонів ветеранів, зарахованих до програми охорони здоров'я Міністерства. Медичні центри VHA надають широкий спектр послуг, у тому числі традиційні медичні послуги – хірургія, реанімація, психічне здоров'я, ортопедія, фармацевтика, радіологія та фізіотерапія. Більшість із цих медичних центрів пропонують додаткові медичні й хірургічні спеціалізовані послуги, зокрема аудіологію та логопедію, дерматологію, стоматологію, геріатрію, неврологію, онкологію, протезування, урологію та лікування зору. Деякі медичні центри пропонують послуги із трансплантації органів і пластичної хірургії. У кожному медичному центрі є адвокати, які допомагають вирішувати будь-які питання медичного обслуговування ветеранів та їх утриманців.

Адміністрація з питань пільг для ветеранів (VBA)¹⁴ забезпечує надання різноманітних пільг і послуг військовослужбовцям, ветеранам та їхнім родинам. До її складу входять такі офіси: компенсаційна служба (контролює надання компенсацій у разі втрати працездатності та неоподаткованої грошової допомоги, яка виплачується ветеранам з обмеженими можливостями, внаслідок захворювання чи травми, отриманої або посиленої під час військової служби); пенсійне та фідучіарне обслуговування (забезпечує нагляд за реалізацією програм, що допомагають ветеранам війни, їхнім сім'ям вирішувати фінансові труднощі, забезпечуючи додатковий дохід (пенсію ветерана, пенсію в разі смерті годувальника й компенсацію на утримання), також надаються послуги із захисту виплат для найбільш вразливих бенефіціарів, які через хворобу, травму або інвалідність, похилий вік не можуть керувати своїми витратами самостійно).

Окрім того, функціонують: служба страхування (реалізує програми страхування життя й фінансової безпеки військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин); освітня служба (керує освітніми й навчальними програмами для ветеранів та їх утриманців); служба гарантування позик (забезпечує нагляд за програмою гарантованих позик на житло, здійснює захист прав ветеранів при купівлі житла за

---

¹³ Department of Veterans Affairs/Veterans Health Administration. URL: <https://www.va.gov/health/aboutVHA.asp> (дата звернення: 24.04.2023)

¹⁴ Department of Veterans Affairs / Veterans Benefits Administration. URL: <https://benefits.va.gov/BENEFITS/about.asp> (дата звернення: 24.04.2023)

цією програмою, забезпечує нагляд за наданням грантів на спеціально пристосоване житло для ветеранів із серйозно обмеженими можливостями).

Служба з питань перехідного періоду та економічного розвитку забезпечує партнерство Міністерства оборони США із федеральними агенціями з метою створення економічних можливостей і забезпечення незалежності ветеранів та їхніх сімей шляхом розширення доступу до пільг, програм і послуг, які гарантують плавний перехід від служби в армії до цивільного життя. Офіс адміністративного перегляду відповідає за реалізацію Закону про покращення та модернізацію апеляцій у справах ветеранів (2017 р.)¹⁵, здійснює поточний процес розгляду претензій та апеляцій, забезпечує вирішення претензій.

Служба працевлаштування ветеранів допомагає військовослужбовцям і ветеранам із обмеженими можливостями, пов'язаними зі службою, підготуватися до відповідної роботи, отримати та зберегти її; почати власну справу або отримати послуги самостійного проживання. До функцій служби віднесено здійснення контролю за професійною освітою, надання консультацій з питань кар'єрного росту для ефективного використання переваг у професійному зростанні.

Базовим у законодавстві з питань державної підтримки ветеранів війни у *Південній Кореї* є Закон про почесне ставлення до ветеранів війни та створення пов'язаних з ними об'єднань¹⁶. Відповідно до статті 4 зазначеного Закону держава та органи місцевого самоврядування реалізують постійні програми щодо гідного ставлення та підтримки ветеранів війни: Програму захисту честі ветеранів війни; Програму виховання патріотизму; Програму сприяння добробуту ветеранів війни; Програму сприяння дружбі з націями. До ветеранів віднесено всіх, хто брав військову участь у Корейській війні («Інциденті 25 червня» – так військовий конфлікт називають у Південній Кореї). Основними формами й видами соціального захисту є: пенсії (за вибором – пенсія за віком від 65 років або пенсія ветеранам війни, або спеціальна надбавка до пенсії за віком); медичне забезпечення; послуги на дому; послуги з поховання.

Закон про підтримку ветеранів¹⁷ поширюється на ветеранів Корейської війни, а також звільнених зі строкової чи довгострокової служби. Відповідно до зазначеного Закону держава може повністю або частково субсидувати витрати ветерана, пов'язані з набуттям освіти для соціальної адаптації, професійної освіти та професійного навчання, розвитку професійних навичок або надати освітні пільги (для навчання у вищих закладах освіти). Суттєва підтримка ветеранам надається у працевлаштуванні або відкритті бізнесу шляхом надання преференцій, які передбачені податковим і соціальним законодавством. Заходи психологічної

---

¹⁵ The Library of Congress's rs/H.R.2288 – Veterans Appeals Improvement and Modernization Act of 2017. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/2288> (дата звернення: 24.04.2023)

¹⁶ Act on honorable treatment of war veterans and establishment of related associations. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=53790&type=sogan&key=17 (дата звернення: 24.04.2022)

¹⁷ Support for veterans act. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=53793&type=sogan&key=17 (дата звернення: 24.04.2023)

реабілітації ветеранів війни та осіб, звільнених зі строкової служби, передбачені Законом про почесне ставлення та підтримку осіб, які мають заслуги перед державою¹⁸. Цим же Законом регулюється порядок надання пільг, компенсацій і соціальних допомог ветеранам у прив'язці до рівня прожиткового мінімуму.

В *Ізраїлі* з метою інтегрування ветеранів військової служби до цивільного життя створено Управління і фонд допомоги солдатам, звільненим із військової служби, що функціонує у складі Міністерства оборони¹⁹. Відповідно до Закону про інтеграцію демобілізованих військових²⁰ особам надаються різноманітні послуги протягом п'яти років із дати звільнення від строкової служби (окремим категоріям – терміном на десять років). До основних напрямів діяльності Фонду належить: консультивання військовослужбовців і персональний супровід; забезпечення працевлаштування; керування й контроль за депозитними рахунками, які фонд відкриває, та грантами, що виплачуються при звільненні; надання позик на житло; фінансування відкриття нового бізнесу тощо. Варто зазначити, що законодавством Ізраїлю передбачена низка «специфічних» пільг, а також право на фінансову підтримку: грошовий подарунок при демобілізації («маанак шіхрур»), особистий депозит, грант. Розмір грошових виплат залежить від їх виду, а також кількості місяців фактичної військової / альтернативної служби, помножену на місячну ставку. Грант є універсальною й автоматичною грошовою виплатою, перераховується протягом 60 днів на банківський рахунок, на якому акумулюється заробітна плата під час строкової служби. Грант доступний для будь-якого використання²¹. Особистий депозит – це грошова сума, що доступна, на відміну від гранта, при звільненні з чотирнадцятого дня після закінчення строкової служби і може бути використана на шість цілей: одруження; професійне навчання; академічне навчання (здобуття ступеня бакалавра чи магістра); придбання квартири, будинку або земельної ділянки під будівництво будинку; фінансування практичних уроків водіння для всіх типів транспортних засобів у всіх автошколах, визнаних Міністерством транспорту; відкриття нового бізнесу самостійно або створення / вступ у товариство, або заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Після спливу 5 років із дати закінчення обов'язкового обслуговування залишок вкладу автоматично перераховується на банківський рахунок військовослужбовця, і він може використовувати остаток коштів депозиту на будь-які інші цілі. Депозит є особистим, він не може бути переданий,

---

¹⁸ Act on the honorable treatment of and support for persons of distinguished service to the state. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=57014&type=sogan&key=17 (дата звернення: 24.04.2023)

¹⁹ משרד הביטחון, מדינת ישראל URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/Pages/default.aspx#carousel-header> (дата звернення: 27.04.2023)

²⁰ חוק קליטת חיילים משוחררים, תשנ"ד-1994. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/150_023.htm (дата звернення: 27.04.2023)

²¹ משרד הביטחון, מדינת ישראל URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/Grant/Pages/default.aspx> (дата звернення: 27.04.2023)

обтяжений або вилучений будь-яким способом і може успадковуватися. Депозитні гроші не можуть бути використані за межами Ізраїлю²².

Безкоштовні особисті консультації надаються Фондом військовослужбовцям за 6 місяців до закінчення строкової служби та протягом 5 років із дня звільнення. Їх основна мета – надання необхідної інформації демобілізованим про права, пільги й переваги, а також надання допомоги в реалізації пільг (персональний супровід)²³.

Медичне забезпечення військовослужбовців регулюється відповідно до розділів 55–60 Закону про державне медичне страхування²⁴, згідно з яким Армія оборони Ізраїлю сплачує внески на медичне страхування за кожного військовослужбовця. Військове медичне обслуговування припиняється після звільнення з військової служби. Оскільки медичне страхування в Ізраїлі є обов'язковим, особи повертаються до кас цивільного медичного страхування та / або державної страхової медицини. Військовослужбовець, який звільнений з військової служби за станом здоров'я і припинив військову службу до середини строку перебування на військовій службі, має право на одержання медичних послуг за рахунок каси здоров'я, до якої він належав під час проходження військової служби.

Члени сімей загиблих, у тому числі військових, унаслідок ворожих дій мають право на компенсацію, реабілітацію та різні соціальні пільги, пов'язані із забезпеченням прожиткового мінімуму. Розмір допомог визначається на підставі положень, передбачених Законом про сім'ї військовослужбовців, які загинули у війні²⁵.

У Великій Британії організація соціальної адаптації громадян, звільнених із військової служби, та членів їхніх сімей здійснюється відповідно до Угоди Збройних сил (The Armed Forces Covenant)²⁶. Структурно британську систему організації соціальної адаптації громадян, звільнених із військової служби, та членів їхніх сімей можна поділити на дві складові: заходи «переходу» від військової служби до цивільного життя та заходи підтримки, яку демобілізовані військовослужбовці отримують до кінця життя. Основний обов'язок щодо їх забезпечення покладено на Міністерство оборони. Задля контролю реалізації таких послуг створено Службу адаптації військовослужбовців (Defence Transition Services, DTS)²⁷. Адаптація включає: здобуття освіти за навчальними програмами, отримання пільг для здобуття освіти; участь у спеціальних програмах із охорони

---

²² URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/PikadonUpTo5/Pages/default.aspx> (дата звернення: 27.04.2023);

²³ URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/yeutsvehechven/Pages/beleshachotmechoziyot.aspx> (дата звернення 27.04.2023);

²⁴ URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/036_001.htm#Seif68 (дата звернення 27.04.2023)

²⁵ Закон про сім'ї військовослужбовців, які загинули у війні (1950 p.) URL: https://www.btl.gov.il/Laws1/00_0044_000000.pdf (таж, 1950) URL: https://www.btl.gov.il/Laws1/00_0044_000000.pdf

²⁶ Armed Forces Covenant. URL: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/> (дата звернення: 25.04.2023)

²⁷ Help for service leavers from Defence Transition Services. Ministry of Defence and Veterans UK.2020. URL: <https://www.gov.uk/guidance/help-and-support-for-service-leavers-and-their-families>. (дата звернення: 25.04.2023)

здоров'я; направлення на відповідну роботу або сприяння у працевлаштуванні (професійна підготовка й допомога в пошуку); отримання інформаційних консультацій щодо вирішення житлових питань; фінансовий менеджмент.

Є дві категорії осіб, звільнених із лав британських збройних сил: ті, що прослужили менше 4 років та ті, які прослужили 4 роки й більше. Основний акцент у всіх програмах підтримки робиться на осіб, які прослужили понад 4 роки. Фінансову підтримку мережі послуг для ветеранів надає Трастовий фонд Угоди про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust), що є виконавчим позавідомчим державним органом, заснованим у 2015 році і підпорядкованим Міністерству оборони. Фонд щороку отримує 10 мільйонів фунтів стерлінгів для реалізації грантових програм по всій території Великої Британії, які мають на меті підтримку спільноти збройних сил (ветеранів, їхніх опікунів і родин).

У разі необхідності медичної реабілітації, яка здійснюється медичними закладами (DMS), ветерани можуть отримати послуги первинної медичної допомоги (PCRF) та продовжити лікування в регіональних реабілітаційних відділеннях (RRU). Медичну реабілітацію із серйозними травмами надає RRU²⁸. У всіх інших випадках ветерани, немобілізовані резервісти, члени їхніх сімей і опікуни можуть отримати доступ до низки спеціалізованих медичних послуг²⁹ та підтримки, передбачених у медичній системі (NHS) Великої Британії, у тому числі для лікування та догляду з багатьма різними проблемами здоров'я.

Заслугове на увагу узагальнена інформація щодо організації психологічної реабілітації ветеранів, які брали участь у бойових діях. Згідно з міжнародною статистикою кожен п'ятий учасник бойових дій при відсутності будь-яких фізичних ушкоджень страждає нервово-психічними розладами, зокрема посттравматичним стресовим розладом (далі – ПТСР), а серед поранених і тих, хто отримав інвалідність – кожен третій. Необхідно зауважити, що в досліджуваних державах питання забезпечення права ветеранів на психологічну реабілітацію є необхідною складовою системи соціального захисту військовослужбовців.

Особливості забезпечення надання психіатричної допомоги ветеранам у разі ПТСР залежать від визначеної законодавством держави моделі забезпечення психічного здоров'я. Поширеними є три моделі: «медична», «американська» та «англійська». Основна відмінність цих моделей полягає у співвідношенні прав (наявності пріоритету певного права) – права хворого на захист від стороннього втручання в особисте життя та права членів суспільства бути огороженими від його дій. Індикатором такого балансу є наявність або відсутність у законодавстві держави норм щодо процедури надання психіатричної допомоги без згоди

---

²⁸Healthcare for armed forces serving personnel. National Health Service Official Website. URL: <https://www.england.nhs.uk/commissioning/armed-forces/> (дата звернення: 26.04.2023)

²⁹ Veterans, service leavers, and non-mobilised reservists. Official National Health Service. URL: <https://www.nhs.uk/nhs-services/armed-forces-community/veterans-service-leavers-non-mobilised-reservists> (дата звернення: 25.04.2023)

пацієнтів³⁰. «Медична» модель забезпечення психічного здоров'я передбачає закріплення на рівні закону виключного права лікаря вирішувати питання про необхідність надання психіатричної допомоги пацієнту, у тому числі без його згоди (у законодавстві досліджуваних держав такі норми відсутні). «Американська» модель дозволяє лікарям-психіатрам госпіталізувати хворих без попередньої санкції суду лише у випадку запобігання суспільно небезпечним діям із боку пацієнта (передбачено законодавством Ізраїлю та законодавством Південної Кореї). «Англійська» модель забезпечення психічного здоров'я передбачає надання допомоги без згоди пацієнта, яка може бути виправдана лише в тих випадках, коли необхідність лікування психічних розладів пацієнта обумовлюється виключно його інтересами (Закон про психічне здоров'я в Англії й Уельсі, 1983 р.). У 1990 році у Великій Британії прийнято Закон «Про Національну службу охорони здоров'я та медико-соціальної допомоги», який врегулював порядок надання послуг соціальної та психіатричної допомоги на дому³¹.

США належать до держав, де на законодавчому рівні створено інституційну базу задля здійснення психологічної реабілітації ветеранів. На підставі спеціального закону (Public Law 96-22) функціонує система центрів підтримки та обслуговування ветеранів, в яких послуги, що надаються лікарями, отримали назву «реадаптаційне консультування».

Велика Британія підтримує постійний дослідницький онлайн проект «Map of Need» («Карта потреб»), розроблений Північним дослідницьким хабом стану ветеранів та членів їхніх сімей (фінансується Міністерством оборони). Застосунок простий у використанні й дозволяє ветеранам, які подали заявку, визначити сервіси, доступні для нього в регіоні проживання. Держава таким чином здійснює розподіл фінансування на програми підтримки ветеранів згідно із запитом. До найбільш затребуваних віднесено програми з надання психологічної допомоги (лікування від залежностей, депресій, психосоматичних захворювань)³².

Державні та суспільні програми створення багатокomпонентної системи підтримки сімей військовослужбовців.

У *США* взаємодія між державою та ветеранською спільнотою (Спілка ветеранів США) має тривалу історичну традицію. Впродовж її розвитку закладено основи сучасної структури та інституційної організації ветеранської політики. У тісній співпраці розроблена масштабна програма підтримки ветеранів, яка комплексно розв'язує проблему інтеграції військових у цивільне життя. Її можна поділити на декілька блоків: реабілітаційні програми; освітні програми та програми працевлаштування (організації бізнесу). Створена у 2011 році організація

---

³⁰ Налуцишин В.В. Правове регулювання надання психіатричної допомоги: досвід держав Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 470–473.

³¹ Gilbert H., Rose D., Slade M. The importance of relationships in mental health care: A qualitative study of service users' experiences of psychiatric hospital admission in the UK. *BMC Health Services Research*. 2008. № 8. P. 92–104.

³² Coldefy M. (Irdes) The Evolution of Psychiatric Care Systems in Germany, England, France and Italy: Similarities and Differences. *Health Economics (Questions d'économie de la santé)* no 180, 2012/10. URL: <http://www.irdes.fr/EspaceAnglais/Publications/IrdesPublications/QES180.pdf> (дата звернення: 26.04.2023)

психологічної та соціальної адаптації ветеранів (Polytrauma System of Care) є урядовою організацією із представництвами на місцях, яка тісно співпрацює з неурядовими організаціями (non-government), що надають допомогу ветеранам і членам їхніх сімей. Кошти на фінансування таких заходів ветеранські організації збирають самостійно. Найбільш відомою ветеранською організацією є Purple heart foundation (Фонд Пурпурового серця), яка об'єднує майже 20 тисяч волонтерів і має філії по всій країні³³.

Перехід від військової служби до цивільного життя у *Великій Британії* відповідно до Угоди Збройних сил забезпечується урядовими відомствами, громадським сектором і сектором бізнес-спільноти. Прийнята у 2018 році Стратегія для наших ветеранів (The Strategy for our Veterans) розрахована на 10 років. Відповідно до зазначеної Стратегії розроблено План дій на 2022–2024 роки (Veterans' Strategy Action Plan: 2022-2024), відповідно до якого передбачено поглиблення такої співпраці. Найбільш відома неурядова організація Veterans Gateway – це консорціум благодійних організацій спільноти збройних сил, що включає Royal British Legion (благодійна організація фінансової та соціальної підтримки військових та ветеранів); SSAFA (благодійна організація збройних сил)³⁴; Combat Stress (благодійна організація підтримки психічного здоров'я ветеранів); Connect Assist (спеціалізований аутсорсинговий контакт-центр). Help for Heroes – благодійна організація збройних сил і ветеранів, яка проводить спортивні й соціальні заходи по всій країні, а також онлайн заходи задля боротьби із самотністю та ізоляцією; надає фінансові гранти на адаптацію житла (для осіб із обмеженими фізичними можливостями) та медичне обладнання³⁵.

Перехід від армії до бізнес-стартапу є одним із шляхів інтеграції. Орієнтовно 6 % малих підприємств у Великій Британії становлять ті, якими керують колишні військові, що свідчить про «невикористаний бізнес-ресурс» та недостатню обізнаність громадськості щодо важливості підтримки ветеранів у цивільному житті³⁶.

В Ізраїлі життя ветеранів збройних сил, які отримали інвалідність, забезпечується у співпраці уряду та Veit Halochem – мережі закладів допомоги особам, які цього потребують через участь у воєнних конфліктах. Великі за площею центри мережі надають демобілізованим військовослужбовцям та членам їхніх родин послуги фізіотерапії, гідротерапії та реабілітації. Окрім тренажерних залів і басейнів, пропонується низка освітніх та культурних заходів, творчих майстерень. Мережа центрів існує за підтримки неприбуткових організації різних країн, а також

---

³³ Обухов П., Гиманов О. Жовта стрічка та Пурпурове серце: як у США ветеранам війни та конфліктів допомагають. URL: <https://dumskaya.net/news/kak-v-ssha-obshchestvennye-organizatsii-pomogayu-094460/> (дата звернення: 28.04.2023)

³⁴ Veterans' Gateway. Official site. URL: <https://www.veteransgateway.org.uk/> (дата звернення: 28.04.2023)

³⁵ УВФ проаналізував ветеранський досвід Британії: що цікавого. URL: <https://novynarnia.com/2023/03/21/uvf-proanalizuvav-veteranskyj/> (дата звернення: 27.04.2023)

³⁶ Ex-forces entrepreneurs: How veterans can start and grow businesses. Startups, 2022. URL: <https://startups.co.uk/blog/ex-forces-entrepreneurs/> (дата звернення: 27.04.2023)

спеціального Відділу реабілітації при Міністерстві оборони. Щорічно колишні учасники бойових дій мають можливість отримати академічну стипендію для навчання³⁷. Israel Trauma Coalition є громадською організацією з більш ніж двадцятирічним досвідом роботи із психосоціального навчання, медичної реабілітації, стійкості та готовності до надзвичайних ситуацій. Основну увагу організація та її регіональні відділення надають поліцейським і військовослужбовцям, які мають ПТСР, а також членам їхніх сімей. Низка програм психологічної реабілітації розроблена для дітей зазначених категорій осіб³⁸.

Працевлаштування військовослужбовців у разі встановлення інвалідності.

США стали першою державою, де набула активного розвитку концепція підтримки ветеранів із інвалідністю. Одночасно зі спеціальними виплатами застосовувалися програми професійної реабілітації, що мали на меті не просто покращити фізичний стан ветерана, а й допомогти знайти нові можливості для професійної реалізації та працевлаштування³⁹. Військовослужбовці, які отримали поранення, травму або захворіли під час служби та не можуть виконувати свої обов'язки, направляються до Інтегрованої системи оцінки інвалідності (IDES). За її допомогою Міністерство у справах ветеранів спільно з Міністерством оборони здійснює оцінку інвалідності. IDES визначає рейтинг інвалідності військовослужбовця перед його звільненням, що є підставою для набуття права на послуги за програмою Підготовка та працевлаштування ветеранів (VR&E). Залежно від потреб і цілей військовослужбовця Програма VR&E може включати такі послуги: повну оцінку й визначення здібностей, навичок та інтересів для роботи; професійне консультування та планування реабілітації для служб зайнятості; працевлаштування, професійне навчання, розробку резюме; допомогу в пошуку та отриманні роботи, включаючи використання спеціальних заохочень для роботодавця та пристосування до робочого місця; навчання на робочому місці, стажування і досвід неоплачуваної роботи; отримання середньої освіти й навчання у коледжі, професійно-технічній або бізнес-школі; допоміжні реабілітаційні послуги, консультування та направлення до лікаря; незалежне проживання, якщо військовослужбовець не може працювати через тяжкість інвалідності⁴⁰.

В Ізраїлі реабілітація осіб з інвалідністю, які проходили військову службу, включає заходи із працевлаштування. Їх реалізація є предметом відання Департаменту реабілітації Міністерства оборони⁴¹, за яким закріплено дев'ять зон

---

³⁷ Реінтеграція ветеранів – світовий та український досвід. URL: <https://www.prostir.ua/?news=reintehratsiya-veteraniv-svitovuj-ta-ukrajinskyj-dosvid> (дата звернення: 28.04.2023)

³⁸ ITC – Israel Trauma Coalition. URL: https://www.facebook.com/people/ITC-Israel-Trauma-Coalition/100070971876455/?amp%3Bamp%3Bamp%3Bamp%3B__tn__=kK-R (дата звернення: 28.04.2023)

³⁹ Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, P. 24

⁴⁰ Department of Veterans Affairs / Veteran Readiness and Employment (VR&E). URL: <https://www.benefits.va.gov/vocrehab/> (дата звернення: 25.04.2023)

⁴¹ העסקת נכי צה"ל - מידע למעסיקים אגף השיקום - משרד הביטחון. URL: <https://shikum.mod.gov.il/rehabilitation/employment/employers#13> (дата звернення: 27.04.2023)

обслуговування по всій країні, надання допомоги й супроводу з інтеграції осіб з інвалідністю на роботу. Супровід здійснюється на всіх етапах: від допомоги та посередництва під час перевірки готовності роботодавця та його персоналу до приїзду працівника, його підтримки та консультування в ході працевлаштування. Серед іншого, працевлаштування осіб з інвалідністю включає професійну діагностику та адаптацію до праці (до робочого місця). Діагностика проводиться спеціалізованим закладом, який визначає, які професії найкраще підходять особам відповідно до їхніх навичок, здібностей, обмежень та амбіцій. Встановлюється випробувальний термін і стажування (фінансується відділом реабілітації), під час якого перевіряється ступінь сумісності працівника (особи з інвалідністю) із роботою за посадою, визначається облаштованість робочого місця. Департамент фінансує обладнання для осіб з інвалідністю та аксесуари, необхідні через інвалідність для виконання роботи: аксесуари для сидіння; робочі станції; спеціальне комп'ютерне обладнання; адаптоване програмне забезпечення; спеціальні аксесуари тощо. Також вноситься необхідне коригування щодо інженерної доступності робочого місця (наприклад, ширина коридору, туалетна кабінка тощо). Департамент фінансує відсутність на роботі осіб з інвалідністю (оплачувані лікарняні), якщо така відсутність пов'язана з інвалідністю. Варто зазначити, що багато роботодавців усвідомлюють переваги працевлаштування людей з інвалідністю – із соціальної, етичної, професійної та фінансової точок зору.

Для всіх інших демобілізованих в Ізраїлі надається можливість проходження професійної підготовки в перший рік після демобілізації. У разі безробіття – денний розмір допомоги по безробіттю не може бути меншим за денну виплату військовим. Якщо доходи демобілізованих нижче за прожитковий мінімум, такі особи отримують право на допомогу по забезпеченню прожиткового мінімуму від Відомства національного страхування.

У *Великій Британії* переважна більшість ветеранів демобілізується, отримавши під час служби навички й досвід, які часто користуються великим попитом у цивільних роботодавців. Деякі роботодавці мають обмежене розуміння військової служби, що ускладнює працевлаштування для тих, хто залишає збройні сили. Однією з поширених програм є допомога у переселенні в іншу місцевість із подальшим працевлаштуванням. Така допомога передбачена для тих, хто прослужив більше 4 років. Реалізація зазначеної програми здійснюється спільно Міністерством оборони й Товариством кар'єрного переходу (Career Transition Partnership, СТР) за сприяння кадрового агентства Right Management Limited. У кожного із учасників програми з адаптації окреслене коло обов'язків. Міністерство оборони бере на себе обов'язки по координації та фінансуванню адаптаційних процедур. СТР безпосередньо взаємодіє з військовослужбовцями, здійснює програми з навчання відставників, надає консультаційне сприяння у підготовці їхнього резюме, в об'єктивній оцінці їхніх можливостей, у пошуку й

підборі робочих місць. Right Management Limited здійснює правовий супровід всієї процедури переходу до цивільного життя⁴².

Особливості забезпечення житлом, житлові пільги.

Програма підтримки житла Департаменту житлового будівництва та міського розвитку США (HUD-VASH⁴³) є спільною програмою Міністерства й допоміжних організацій, які надають послуги бездомним, і надає допомогу (оренда ваучера HUD) у виборі житла (HCV). Програма надає допомогу бездомним ветеранам та їхнім сім'ям⁴⁴.

Програма грантів спеціально адаптованих житлових технологій (SAHAT) передбачає гранти до 200000 доларів США на фінансовий рік для осіб або організацій на розробку спеціально адаптованих житлових допоміжних технологій. Метою програми є адаптація місця проживання за допомогою новітніх технологій для забезпечення здатності ветеранів жити самостійно, без стороннього догляду, за допомогою таких технологій (наприклад, розпізнавання голосу й голосові команди, контроль життєвого середовища та адаптивне обладнання для годування)⁴⁵. Ветеранам із постійною або повною інвалідністю Міністерство надає гранти для організації обслуговування, придбання чи побудову пристосувань у будинку або зміни будинку на найбільш пристосоване житло відповідно до потреб, пов'язаних з інвалідністю. Також надається допомога щодо тимчасового проживання (TRA) на період переобладнання постійного місця проживання ветерана.

Іпотечне страхування для ветеранів (VMLI) – це програма страхування іпотечного захисту для допомоги ветерану з обмеженими можливостями або його сім'ї у погашенні іпотечного кредиту на будинок у разі його смерті. VMLI доступний для військовослужбовців або ветеранів із серйозно обмеженими можливостями, пов'язаними зі службою, та для таких, хто подав заявку на VMLI до свого 70-річчя. Покриття автоматично припиняється, коли буде погашена іпотека.

Держава Ізраїль взяла на себе обов'язок компенсувати громадянам, які проживають на її території (у тому числі ветеранам), прямі й непрямі збитки, завдані внаслідок бойових або інших військових дій їхньому житлу та іншому майну, згідно затверджених переліків. Компенсаційні виплати здійснюються відповідно до Закону про податок на майно та компенсаційний фонд⁴⁶. За виплату

---

⁴² Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/> (дата звернення 29.04.2023)

⁴³ Tribal Housing and Urban Development Veterans Affairs Supportive Housing (Tribal HUD-VASH) Program URL: https://www.va.gov/homeless/docs/Tribal_HUD-VASH_Grants_Guide.pdf (дата звернення: 25.04.2023)

⁴⁴ Department of Veterans Affairs / U.S. Department of Housing and Urban Development-VA Supportive Housing (HUD-VASH) Program. URL: <https://www.va.gov/homeless/hud-vash.asp> (дата звернення: 25.04.2023);

⁴⁵ Department of Veterans Affairs / Specially Adapted Housing Assistive Technology Grant Program. URL: <https://www.benefits.va.gov/homeloans/sahat.asp/> (дата звернення: 25.04.2023);

⁴⁶ תשכ"א-1961 חוק מס רכוש וקרן פיצויים, תשכ"א-1961 URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/273_001.htm#Seif27 (дата звернення: 28.04.2023)

компенсації збитків від військових дій відповідає Податкове управління Ізраїлю⁴⁷, на сайті якого є можливість в оперативному порядку подати «онлайн-претензію» (תביעה מקוונת - נזק ישיר)⁴⁸. Повідомлення про пошкодження подається менеджеру протягом двох тижнів із дня заподіяння шкоди, а позов про компенсацію – протягом трьох місяців із дня заподіяння шкоди. Спеціально утворені бригади (спеціалісти компенсаційного фонду, податкової служби разом із оцінювачами та інженерами) після того, як військові зроблять можливим безпечне прибуття на місце ураження, обходять постраждалі квартири, підприємства чи офіси, пояснюють постраждалим їхні права та інструктують, як подати претензію. Громадяни, які бажають отримати більшу компенсацію, можуть застрахувати своє майно.

Демобілізовані особи в Ізраїлі мають право на допомогу в наймі житла або на тимчасове проживання в Домі солдата до завершення повної середньої освіти⁴⁹. Існують особливості в забезпеченні військових, які не мають сім'ї (батька, матері, дружини / чоловіка, дітей). Спеціально створений Фонд підтримки демобілізованих одиноких військових надає кошти на армійські депозити (пікадон) для будівництва дому (переважним чином у сільській місцевості). Фіксовані гранти військовослужбовцям-інвалідам виплачуються автоматично щороку у визначений місяць разом із місячною винагородою відповідно до умов відповідності кожного гранту, наприклад: щорічна допомога на оздоровлення; допомога на утримання квартири для осіб, яким встановлено особливу групу інвалідності; річна дотація на опалення, охолодження, адаптування будинку (під потреби інваліда), побутову техніку тощо.

Міністерство житлово-комунального господарства *Великої Британії*, громади та органи місцевого самоврядування здійснюють різні заходи для покращення доступу до соціального житла для військовослужбовців і ветеранів. За останній час внесені зміни до законодавства щодо гарантованого забезпечення житлом важкопоранених військовослужбовців та ветеранів із нагальними житловими потребами. Для них запроваджено найвищий пріоритет на отримання соціального житла від місцевих органів влади⁵⁰. Статистичні дані об'єднаної мережі з питань бездомності та інформації про бездомних та безпритульних у Лондоні свідчать про позитивну динаміку реалізації таких законодавчих положень. Рівень бездомних із числа ветеранів знизився з 3 % у 2018 році до 2 % у 2019 році⁵¹. Закон про скорочення бездомності надає право житловим органам на ранній стадії

---

⁴⁷ רשות המסים בישראל. URL: https://www.gov.il/he/departments/israel_tax_authority/govil-landing-page (дата звернення: 28.04.2023)

⁴⁸ תביעה מקוונת - נזק ישיר. URL: <https://www.misim.gov.il/smPapaInternet/frmOpenMiniLogin.aspx> (дата звернення: 28.04.2023)

⁴⁹ Методичні рекомендації Фонду інтеграції демобілізованих військових. URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/odot/Publicity/Documents>

⁵⁰ The ex-Service community. Royal British Legion, 2014. URL: <https://www.britishlegion.org.uk/get-involved/things-to-do/campaigns-policy-and-research/policy-and-research/the-uk-ex-service-community-a-household-survey> (дата звернення: 30.04.2023)

⁵¹ Rough sleeping in London (CHAIN reports). London Datastore. URL: <https://data.london.gov.uk/dataset/chain-reports> (дата звернення: 30.04.2023)

запобігати бездомності й забезпечувати підтримку таких осіб. Міністерство оборони разом із іншими органами державної влади зобов'язано перенаправляти до місцевого органу управління житловим фондом колишніх військовослужбовців, які перебувають під загрозою бездомності, якщо вони дають на це згоду⁵².

Освітні програми для звільнених із військової служби.

США. Індикатором успішності сучасних освітніх програм, які враховують потреби ветеранів, є американська система освіти та професійної підготовки⁵³. Ще за часів Президента Ф. Рузвельта прийнято Закон про надання пільг колишнім військовослужбовцям, відомий як G. I. Bill of Rights. Відповідно до зазначеного Закону уряд брав на себе зобов'язання оплатити навчання демобілізованих військових у коледжах чи професійних училищах упродовж чотирьох років з можливістю отримувати стипендію, запроваджувати інші освітні програми із застосуванням механізмів субсидування та кредитування⁵⁴. Варто зазначити, що освітні програми постійно оновлювалися та уніфіковувалися задля забезпечення рівного доступу ветеранів різних воєнних конфліктів. Законодавство доповнювалося новими положеннями, а закони, які, оновлювали правові засади державної підтримки ветеранів, носили назву за аналогією із законом 1944 року: Korean G. I. Bill, Vietnam G. I. Bill (Cold War G. I. Bill), Post 9/11 G. I. Bill тощо⁵⁵.

Програма Military Tuition Assistance (*укр.* допомога на навчання військових) передбачає до 100 % відшкодування вартості за навчання або проходження окремих курсів за обраними предметами з обмеженням у 250 доларів США за семестрову кредитну годину (або 166 доларів США за чверть кредитної години) у межах річного ліміту в 4500 доларів США. Зазначена Програма не покриває витрат на житло, придбання книг тощо. Для отримання права на допомогу в оплаті навчання ветеранів навчальний заклад повинен бути акредитованим у Департаменті освіти, який на своєму офіційному вебсайті веде перелік цих закладів. Ухвалення допомоги на навчання не відбувається автоматично, військовослужбовці повинні подати заявку в освітній центр своєї служби та бути прийнятими до цієї Програми. Для ветеранів, чії витрати на навчання не повністю покриваються відповідно до зазначеної Програми, Міністерство у справах ветеранів пропонує Програму додаткової допомоги на навчання, яка покриває різницю, якщо військовослужбовці мають право на таку пільгу згідно із Законом «Montgomery GI Bill» або Законом «The Post-9/11 GI Bill» та перебували на дійсній службі щонайменше два роки.

---

⁵² Veterans Factsheet, 2020. The Office for Veterans' Affairs. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874821/6.6409_CO_Armed-Forces_Veterans-Factsheet_v9web.pdf. (дата звернення: 30.04.2023)

⁵³ Стойка О.Я. Державна політика США у сфері вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 19 (254), Ч. III. С. 234–242.

⁵⁴ Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, P. 47–48.

⁵⁵ James T. Bennett. Paid Patriotism? The Debate over Veterans' Benefits. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315114491> (дата звернення: 19.11.2022)

Отримання додаткових пільг за цими законами зменшить суму пільг «GI Bill»⁵⁶, на які військовослужбовець має право після того, як залишить військову службу. При цьому ветеран повинен вибрати лише один вид пільги – або за Законом «Montgomery GI Bill», або за Законом «The Post-9/11 GI Bill», і це рішення є незмінним.

Ветерани, як і будь-які студенти, мають право на фінансову допомогу у формі приватних стипендій та грантів, субсидованих і несубсидованих федеральних студентських позик, а також на допомогу з боку федеральних програм навчання й роботи. Члени сім'ї ветерана також мають право на спеціальні пільги щодо студентської позики та варіанти погашення такої позики, які недоступні для інших позичальників⁵⁷.

Усі військовослужбовці *Великої Британії* служать за контрактом. Відповідно до Уставу Короля Великої Британії про армію передбачено, що командири несуть відповідальність за забезпечення доступності інформації та консультацій стосовно всіх аспектів адаптації до цивільного життя для всіх військовослужбовців будь-якого звання в будь-який період їхньої кар'єри. У кожного солдата-контрактника є можливість отримати вищу освіту за допомогою Міністерства оборони. Коли до завершення контракту залишається декілька місяців, солдату пропонують піти на навчання або допомагають знайти роботу. Військове відомство веде переговори із цивільними компаніями, які можуть гарантовано прийняти на роботу колишнього солдата або сплачувати йому заробітну плату під час навчання в університеті як своєму майбутньому фахівцю.

В *Ізраїлі* діє низка програм, які допомагають здобути необхідну освіту звільненому з військової служби військовослужбовцю. Програма «Mishli» (תוכנית מישל) – це завершення повного 12-річного навчання. Учасникам зазначеної Програми забезпечується: повне фінансування оплати за навчання; персональний супровід досвідчених професіоналів; допомога в побудові кар'єри та продовження супроводу до двох років після закінчення програми; семінари з розширення можливостей та особистого розвитку; отримання сертифікату (за умов виконання умов програми)⁵⁸. Програма «Nachshonim for Teaching» ("נחשונים להוראה") – спрямована на підготовку директорів шкіл, координаторів, керівників команд і посадових осіб. Випускники отримують ступінь бакалавра та магістра, сертифікат викладача за короткий період (3 або 4 роки) відповідно до навчального плану. Програма «תוכנית "תלמים"» – розроблена з метою створення оптимальних умов здобуття освіти. Вона включає: входження до викладацького складу академічних / інженерних навчальних закладів, отримання стипендій для

---

⁵⁶ Department of Veterans Affairs / About GI Bill benefits. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/> (дата звернення: 25.04.2023)

⁵⁷ Investopedia/ Military Benefits for College Students. URL: <https://www.investopedia.com/does-the-military-pay-for-college-5193067#citation-36> (дата звернення: 25.04.2023)

⁵⁸ תוכנית מישל"י : השלמת 12 שנות לימוד / מדינת ישראל, משרד הביטחון URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/PreAcademic/Pages/mishley.aspx> (дата звернення: 27.04.2023)

фінансування навчання, допомогу в пошуку відповідної роботи та інтеграції у спільноту тощо⁵⁹.

Висновки. Визначення засад державної політики щодо ветеранів, розвиток програм їхньої підтримки, запровадження моделей інтеграції колишніх військових у мирне життя, формування пам'яті про війну, вшанування учасників бойових дій є надзвичайно актуальними питаннями для України. Надання державою підтримки ветеранам із різними потребами обумовлює необхідність удосконалення законодавства про базові напрями соціального захисту ветеранів: медичне й пенсійне забезпечення, освіту, працевлаштування, забезпечення житлом, страхування тощо. Особливої уваги потребують питання реінтеграції до мирного життя учасників воєнних конфліктів. Із цією метою доцільно було б на законодавчому рівні створити ефективну систему задля належного партнерства між державою, відповідальним (соціальним) бізнесом і громадянським суспільством.

Порівняльний аналіз законодавчого забезпечення показує певні відмінності в підходах до організації підтримки демобілізованих військовослужбовців (ветеранів) у досліджуваних державах. Урахуванню підлягає характер збройного конфлікту, в якому довелося брати участь військовослужбовцю, рівень участі громадськості у соціальній підтримці ветеранів, фінансово-економічні можливості держави. Як свідчить зарубіжний досвід, заходи громадської підтримки дозволяють: підвищити рівень забезпечення, що надається за державною системою соціального захисту ветеранів війни; задіяти недержавні фінансові ресурси для реалізації програм соціальної (правової, фінансової) підтримки та залучити більшу кількість людей до створення сприятливих умов адаптації ветеранів до цивільного життя.

За результатами дослідження зазначимо, що система державної підтримки ветеранів у США є найбільш розвиненою. Ця система еволюціонувала від окремих заходів, спрямованих на розв'язання найбільш нагальних проблем у забезпеченні ветеранів (медична допомога, реабілітація, спеціалізовані виплати для ветеранів з інвалідністю, професійна реабілітація з наступним працевлаштуванням⁶⁰), до централізованої та комплексної системи підтримки (страхування військовослужбовців, виплати компенсацій ветеранам, що отримали інвалідність унаслідок участі в бойових діях⁶¹, освітні програми⁶², попередження безпритульності, спеціалізовані програми щодо інтеграції у мирне життя). Послідовно відбулося й розширення суб'єктів, які отримали доступ до окремих державних програм підтримки: члени сім'ї ветерана (military families); колишні

---

⁵⁹ משרד הביטחון "תלמים/מדינת ישראל, URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/unique/Pages/tlamim.aspx> (дата звернення: 27.04.2023)

⁶⁰ Gonzalez J. J., McGee M. P., Kemp R. L., *Veteran Care and Services: Essays and Case Studies on Practices, Innovations and Challenges*, McFarland, 2020, P. 13.

⁶¹ Altschuler G. C., Blumin S. M., *G.I. Bill: The New Deal for Veterans*, Oxford University Press, 2009, P. 25–26.

⁶² Patricia Solís & Amal H. Aljaddani. *Modeling Education Deserts for Veterans and Military Families in the Southern United States*. *Annals of the American Association of Geographers*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/24694452.2021.1947769> (дата звернення: 27.04.2023)

військовослужбовці, чия інвалідність не була пов'язана безпосередньо з участю в бойових діях.

Варто зауважити, що сучасна модель державної підтримки США відображує нове розуміння ролі ветеранів у суспільстві та відповідний підхід до їх підтримки. Ветерани реалізують свої права в рівних умовах із іншими громадянами, маючи окремі спеціальні умови після демобілізації, але не перетворюються на виняткову соціальну групу, пільгову категорію⁶³. Держава стимулює ветеранів і створює для них можливості для якісної реінтеграції у цивільне життя. Ця ідея реалізована у низці законів. Базовими є Закон про ветеранів від 22 червня 1944 року та інші законодавчі акти щодо додаткових заходів допомоги ветеранам – учасникам Корейської війни, В'єтнамської війни, війни у Перській затоці, тих, хто служив під час терактів 11 вересня 2001 року, військової операції антитерористичної коаліції під командуванням США в Афганістані тощо. Поряд із цим, держава та суспільство визнають особливе значення військової служби як громадянського обов'язку й висловлюють високу пошану ветеранам⁶⁴.

З-поміж досліджуваних держав у США та Ізраїлі ефективно запроваджуються освітні програми для ветеранів війни. Освіта є визначальним джерелом сучасного економічного зростання. Їй надається пріоритет у стратегіях розвитку будь-якої держави. Гарантуючи рівність прав у сфері освіти, уряди держав запроваджують спеціальні освітні програми для окремих категорій осіб. Такий підхід допомагає задовольнити потреби ринку праці у фахівцях різної кваліфікації та забезпечити державну підтримку певних верств населення, у тому числі ветеранів війни в їх адаптації до цивільного життя.

Британська практика вирішення проблем адаптації військовослужбовців, які звільняються, має певні особливості, оскільки всі заходи проводяться за рахунок держави, а не роботодавців чи військових. Міністерство оборони надає допомогу військовослужбовцям у більшості питань за 2–2,5 роки до звільнення з військової служби та протягом року після звільнення. Якщо кількість звільнених із військової служби перевищує 25 тисяч осіб, часткова підтримка надається усім військовослужбовцям, а повна – половині звільнених за наявності реальної потреби в допомозі.

Основною метою оновлення законодавства України є необхідність відходу від «радянського» способу (методу організації) соціального захисту ветеранів війни (учасників бойових дій) як пільгоорієнтованих громадян⁶⁵. За оцінками правозахисних організацій, діяльність яких спрямована на захист прав ветеранів,

---

⁶³ Mettler S., *Soldiers to Citizens: The G.I. Bill and the Making of the Greatest Generation*, Oxford University Press, 2005, P. 19.

⁶⁴ Базаєва М. Витоки новітньої структури та інституціоналізації державної політики щодо ветеранів у США. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал*. 2022. №1 (33). С. 14–20.

⁶⁵ У новому законопроекті Захисникам України передбачені пільги та державні гарантії. URL: http://www.usva.org.ua/mambo3/index.php?option=com_content&task=view&id=8653&Itemid=1 (дата звернення: 27.04.2023)

нині система державної соціальної підтримки є застарілою й не відповідає реальним потребам зазначеної категорії осіб. Якщо одним категоріям захисників держава має забезпечити гідну старість, то іншим – дати можливість для саморозвитку, навчання та повернення у цивільне життя⁶⁶.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

*Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.

---

⁶⁶ Новий проект закону про статус ветеранів та гарантії їх соціального захисту. URL: <https://legal100.org.ua/noviy-zakon-pro-status-veteraniv/> (дата звернення: 30.04.2023)